

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 11

Fylke: Møre og Romsdal

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Voll

Emne: Ymse attåtfor.

Bygdelag: Måndalen

Oppskr. av: Sigurd Vollset

Gard:

(adresse):

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

A. Forskjellige røtter

1. Det er slutt med å sanke røtter til krøterfor her i bygda. Heller ikke i siste verdenskrig ble det sankt røtter. Det er på lag 30 år sia det ble slutt med det. Da jeg var smågutt - for 35-40 år sia var det vanlig å grave åkrene samtidig som de pløgde. Vi barna stilte oss opp pås forå når det ble pløgd - med hver sitt åkergrev. Når så en før var pløgd, slo vi ned kanten og grov opp alle røtter vi kunne finne og samla dem sammen. Det var mest "trøske" røtter vi fant, - men det kunne og være andre ting vi samla på. Vi la røttene i bøtter eller i hauger på åkeren. Når økta var slutt, samla vi sammen altihop og bar det i ei stor vidjekorg til bekken og vaska og skylte. Deretter bar det bort til fjøsdøra med heile greia. Der la vi det i en haug, og sia var det budeia som overtok. Trøske var rekna for å være rett godt kraftfor, så det var mjølkekyrne som fikk røttene.

B. Bregner.

1. Bregnerøtter har ikke vært gravd fram til krøterfor her i bygda i manns minne. Men burke f.eks. har vært brukt- og blir forresten brukt nå og, til for. Men det blir rekna for et simpelt for. Einstape blir aldri slått. - Jeg har hørt at før i tia hendte det at gardkjerringa gav kårkyrne einstape, for å spare på skikkelig for. Men jeg vil tru at det var bare XXXX unnatak. det.
2. Ordet moldfor er ukjent her.
5. Vintergrønne blad av bjønnekam f.eks. blir ikke brukt.

Tang og tare.A. Tang.

- 1 Tang er ikke årvisst for i mi heimbygd. Det er enkelte gardar som ligger til sjøen som tar tang nesten hvert år. Men det blir reknet som nødfor. Under siste verdenskrig ble det sankt mer enn vanlig.

2. Tangen blir som regel sanka om våren. Men i krigstid ble det også sanka tang om vinteren.
3. Tangen blir skåret med en vanlig sigd.
4. Det er oftest kvinnfolka som skjærer tang, og de berer den heim i bøtter, med børtre. Ellers hender det og ofte at de har tangen i sekker, og da blir den dratt eller kjørt til gards - eller båret på ryggen.
5. Tangen blir ikke kokt. De slår varmt vatn på den etter at den er skylt godt, så har de mjøl på, så det blir det de kaller sørpe. Fiskeavfall sammen med tang blir ikke brukt. Gjæret tang er ukjent her. Det er bare kyrne som får tang her.
6. Tang blir ikke sett på som noe bra for. Kvinnfolka sier at kyrne må svelte før de eter tangen. De vil heller ha hakkels av halm sammen med mjøl.
7. Taresanking har ikke vært brukt her i bygda.

Annet for av planter, som f. eks. ertoris, krapalauv eller krake har ikke vært brukt her i manns minne, iallfall ikke til kyr. Kaninen blir foret med einerbær av og til.

Hestemøkk.

1. Hestemøkk blir ikke brukt til krøterfor her i bygda nå. Men den har vært brukt før i tida. Hva tid de slutta med det, kan ikke sies med bestemthet. Kanskje 100 år. Det ble ellers brukt bare på de minste husmannsplasser, og bare i nødår.
2. Hvorledes de brukte hestemøkka, kan jeg ikke si bestemt. De vaska den naturligvis godt ut med vatn før bruken. Noe mer kan ikke sies.

Sørpefor.

1. Det er ennå vanlig å lage sørpe til dyra her. I de aller fleste tilfelle blir sørpinga gjort på denne måten:
De hakker halm - av bygg eller havre eller kveite (her blir forresten avla svært lite kveite nå) - i hakkelsmaskin. Så legger de den hakka halmen i et kar - stamp eller tønne - og bløyter den godt igjennem. Deretter tapper de vatnet av og legger hakkelsen i ei trebøtte eller ei serskilt kasse, (ca 50 cm lang og 40 cm brei og 30 cm høg), lagvis med hvre- eller byggmjøl. Det blir også brukt maismjøl eller andre mjøl-sorter på sørpa (ofte lettemjøl).
Sørpa kokes altså ikke. Men ofte slår de varmt vatn på hakkelsen før de lager sørpa.
2. Det blir også laga sørpe på andre måter, dvs. de bruker ikke halm som er hakka, men det kan være agner eller høyfrø (høymo). Men da blir det ofte ikke brukt mjøl. I disse tilfelle blir det brukt varmt vatn.

3. Varm sørpe blir mest brukt til nybære kyr. Men mange bruker sørpa varm i alle tilfelle.
4. Rognebær blir ikke brukt til krøterfor. Heller ikke rognebærlog. Enkelte har samla rognebær og tørka til høns. Men bare i liten utstrekning.
5. Drank fra brenneriene er en avskåret fra å bruke her, for her fins ikke brenneri. Men før, da de brygga maltøl på gardene, gav de kyrne ~~dravet~~ ^{manisk} - dravet, som vi sier her. Nå blir det ikke brygga noe større av maltøl mer. Det var vanlig å bruke varmt vatn på dravet.
6. De slo sildelake eller salt og varmt vatn på ~~dravet~~ somme ganger.

Fiskeavfall.

1. Fiskeavfall blir brukt til krøtera enkelte gaber. Men som oftest bare av dem som fisker sjøl. Her i bygda blir ikke fiska så mye, så fiskeavfall spiller en heilt underordna rolle som krøterfor. Det blir bare som en smak i de fleste tilfelle, og da som oftest i frisk til-stand.
2. Tørka fiskeavfall, rygger og hoder, blir ikke brukt. Før i tia, da de fiska mer enn nå på hver gard, ble tørka avfall brukt av og til, men ikke så mye at det spilte noen rolle i foringa.
3. Fiskeavfall sammen med tang har visstnok ikke vært brukt.
4. Det har vært vanlig å gi dyra både fiskeavfallet og kraften.
5. Småfisk og sild har vært brukt til krøterfor av og til. Men bare i liten grad. Når de har gitt dyra slikt "for", så har de også gitt søet. Enkelte har salta ned litt storsild til kyrne, men det har vært brukt til busalt om sommeren.
6. Når fisk eller avfall har vært kokt til kyrne, så har det somme ganger vært gjort i eldhuset og somme ganger inne i kjøkenet.
7. Som før nevnt har fisk og fiskeavfall ikke spilt noen større rolle i dyreforinga her i bygda. Hovedmengden av foret har vært - og er - høy. Kyrne får mat 4 ganger om dagen. Det er regelen. Og unnataka er ikke mange. Enkelte gir kanskje bare 3 ganger. Som regel får kyrne høy 3 ganger om dagen. 4. målet kan være sørpe eller rotfrukter. Dette kan skifte fra gard til gard. Somme gir sørpa som mål nr. 2, dvs. i 9-10-tia om formiddagen. Andre kan gi sørpe til "non", i 16-17-tia. *mange gir høy alla 4 mål. Hvert mål 1/2-2kg høy.*